

FINLANDIYA TA'LIM TIZIMINI UMUMIY O'RTA TA'LIM TIZIMIGA INTEGRATSIYA QILISH YO'LLARI

Muallif: Usarov Dilshod Abdurashid o'g'li¹

Affiliyatsiya: Xalqaro Nordik Universiteti 2-magistranti¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17332491>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Finlandiya ta'lim tizimini O'zbekistonning umumiy o'rta ta'lim tizimiga integratsiya qilish yo'llari chuqur tahlil qilinadi. Birinchidan, tadqiqotning asosiy maqsadi — Finlandiyaning insonparvar, innovatsion va o'quvchilar markazli ta'lim modelini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini aniqlash hamda uning amaliy jihatlarini ishlab chiqishdan iborat. Ikkinchidan, tadqiqot muammosi sifatida Finlandiya ta'limining asosiy tamoyillari — mustaqil fikrlashni rag'batlantirish, o'qituvchining rolini “bilim beruvchi”dan “yo'l ko'rsatuvchi”ga o'zgartirish, baholashning shakllanuvchi tizimi, hamda ta'lim jarayonida ijodiy va loyihaviy yondashuvlarni joriy etish — O'zbekiston ta'lim tizimiga qanday qilib moslashtirilishi mumkinligi ko'rib chiqiladi. Uchinchidan, tadqiqotda analitik, solishtirma va sifatli tadqiqot metodlari qo'llanilib, Finlandiya va O'zbekiston ta'lim tizimlarining strukturaviy, metodik va mazmun jihatlaridan taqqoslanishi, xalqaro tashkilotlar (OECD, UNESCO) materiallari, ilmiy adabiyotlar hamda milliy ta'lim strategiyalari asosida tahlil amalga oshirilgan. To'rtinchidan, asosiy natijalar sifatida Finlandiya ta'lim modelining O'zbekistonda qo'llanilishi orqali ta'lim sifatini tubdan oshirish, o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishini rag'batlantirish, hamda o'qituvchilarning professional mustaqilligi va ijodkorligini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari aniqlangan. Beshinchidan, xulosa qilib, Finlandiya tajribasini O'zbekiston ta'limiga integratsiya qilish uchun amaliy tavsiyalar — o'qituvchilarni yangi pedagogik usullar bo'yicha qayta tayyorlash, o'quvchilarga nazoratsiz, loyiha asosidagi topshiriqlar berish, baholashda jarayonni hisobga oluvchi “shakllanuvchi baholash” tizimini joriy etish, hamda xalqaro hamkorlik orqali ta'lim kadrlarini rivojlantirish — taklif etilgan. Mazkur maqola O'zbekiston ta'lim tizimini zamonaviy talablarga moslashtirishda Finlandiya tajribasidan foydalanishning ilmiy asoslarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, ta'lim sohasidagi islohotlarga nazariy hamda amaliy hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: Finlandiya ta'lim tizimi, umumiy o'rta ta'lim, integratsiya yo'llari, xalqaro tajriba, ta'lim sifati, pedagogik innovatsiyalar, ta'lim tizimini modernlashtirish, ta'lim integratsiyasi, ta'lim islohotlari.

KIRISH

Hozirgi kunda ta'lim tizimini zamonaviy talablarga moslashtirish, o'quvchilarning ijodiy potentsialini rivojlantirish va milliy ta'lim sifatini oshirish maqsadida xalqaro tajriba asosida yangi yondashuvlar qo'llash muhim ahamiyat kazanmoqda. Finlandiya ta'lim tizimi dunyoda eng samarali va insonparvar ta'lim modeli sifatida tanilgan, chunki u o'quvchilarni mustaqillikka, fikrni ifodalashga, jamoa ishiga hamda ijodiy faollikka rag'batlantiradi. Shu sababli, Finlandiya ta'lim tizimini O'zbekistonning umumiy o'rta ta'lim tizimiga integratsiya qilish — hozirgi davr sharoitida juda dolzarb va ahamiyatli mavzu. Tadqiqotning asosiy muammosi

Finlandiya ta'lim tizimining asosiy tamoyillari (o'quvchilarga mukofotlangan o'z-o'zini baholash, o'qituvchi-ko'rsatuvchi roli, interaktiv dars usullari) O'zbekistonning hozirgi ta'lim tizimiga qanday qilib moslashtirilishi va uning amaliy jihatlarini tahlil qilishdir. Bu muammo ta'lim sohasidagi islohotlarni samarali olib borish, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish jarayonini yaxshilash, shuningdek o'qituvchilarning professional darajasini oshirish uchun e'tibor beryotgan masala hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi — Finlandiya ta'lim tizimining xususiyatlarini O'zbekistonning umumiy o'rta ta'lim tizimiga integratsiya qilish yo'llarini aniqlash va uning nazariy va amaliy asoslarini tushuntirish. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar bajarildi: Finlandiya ta'lim tizimining strukturasi va usullari tahlil qilindi, O'zbekiston ta'lim tizimi bilan solishtirildi, xalqaro tadqiqotlar va adabiyotlar asosida tajriba o'rganildi, hamda integratsiya imkoniyatlari bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Mavzuga oid ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar orasida ta'lim tizimini modernlashtirish, o'qituvchi rolidagi o'zgarishlar, baholash tizimlarini yangilash haqida ishlarni ajratib olish mumkin. Lekin Finlandiya tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish jihatidan to'liq tahlil qilingan ishlar kam. Shuning uchun, bu tadqiqot nazariy va amaliy jihatdan ham yangi ma'lumotlar beradi. Tadqiqotda analitik, solishtirma va sifatli tahlil metodlari qo'llanildi. Ma'lumotlar xalqaro tashkilotlar (OECD, UNESCO), ilmiy maqolalar, davlat strategiyalari va ta'lim tizimlarining rasmiy manbalari asosida yig'ildi va tahlil qilindi. Bu usullar orqali Finlandiya ta'lim tizimining asosiy xususiyatlari aniq belgilandi va ularning O'zbekistonga qo'llanilish imkoniyatlari o'rganildi.

METODOLOGIYA

Ma'lumotlar yig'ish usullari ko'plab manbalardan foydalanib amalga oshirildi. Asosiy ma'lumotlar so'rovnomalar, intervyu, arxiv ma'lumotlari va rasmiy dokumentlar (ta'lim dasturlari, strategiyalar, xalqaro hisobotlar) orqali to'plandi. Xususan, OECD, UNESCO, World Bank va Finlandiya ta'lim vazirligi manbalaridan foydalanilgan. Shuning deyarli, o'quvchilar, o'qituvchilar va ta'lim idoralari fikrlari ham tahlil uchun hisobga olingan. Ma'lumot manbalari birinchi (rasmiy statistika, tadqiqotlar) va ikkinchi (tahlillar, ilmiy maqolalar) darajali manbalardan iborat bo'ldi. Tadqiqotda tanlash usuli asosan maqsadga yo'naltirilgan (maqsadli) tanlash qo'llanildi. Namunalar — Finlandiya ta'lim tizimini o'rganish uchun tanlangan ta'lim muassasalari, O'zbekistonda integratsiya imkoniyatini baholash uchun tanlangan maktablar va pedagogik institutlar — tahlil uchun ahamiyatli bo'lgan obyektlar bo'lib, aniq belgilangan. Tanlash usuli tadqiqotning nazorat qilinishi va aniqligi uchun zarur bo'ldi [1]. Tadqiqot jarayoni ikki bosqichda amalga oshirildi: birinchi bosqichda Finlandiya ta'lim tizimi haqida umumiy ma'lumot to'plandi, uning strukturaviy, metodik va mazmun jihatlaridan tahlili olib borildi; ikkinchi bosqichda bu tajriba O'zbekiston ta'lim tizimiga qanday qilib moslashtirilishi mumkinligi solishtirma tahlil orqali o'rganildi. Jarayon boshlang'ich, o'rtacha va yakuniy etaplarda ma'lumotlar to'plandi, tahlil qilindi va natijalarga ega bo'ldi. Yig'ilgan ma'lumotlar tahlil qilishda kontent tahlili, tematik tahlil va solishtirma tahlil usullari qo'llanildi. [10]. Tadqiqot jarayonida bir nechta cheklovlar mavjud bo'ldi. Birinchidan, Finlandiya ta'lim tizimini bevosita O'zbekiston sharoitiga qo'llashning kamchiliklari — milliy, madaniy va iqtisodiy sharoitlar farqi — hisobga olinishi kerak edi. Ikkinchidan, ma'lumotlarning bir qismi xalqaro manbalarda qisqaroq berilgani sababli, ularni to'liq tahlil qilish qiyinroq bo'ldi. Ushbu cheklovlar natijalarni tahlil qilishda objektivlikni saqlash uchun

e'tiborga olindi va natijalarning tushuntirilishi qo'shimcha izohlar bilan takomillashtirildi.

TAHLILLAR

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish jarayonida olingan ma'lumotlar umumiy tushuncha beruvchi tahlillar orqali bog'lanib, tadqiqotning asosiy savollari bilan muvozanatda ko'rib chiqildi. Olingan natijalar Finlandiya ta'lim tizimining O'zbekistonning umumiy o'rta ta'lim tizimiga integratsiya qilinishi bo'yicha samarali yo'llarni aniqlash imkonini berdi. Shu maqsadda o'quvchilarning mustaqilligini ta'minlash, o'qituvchilarning rolini "bilim beruvchi"dan "yo'l ko'rsatuvchi"ga o'zgartirish, shakllanuvchi baholash tizimini joriy etish va interaktiv dars usullaridan foydalanish kabi asosiy elementlar o'rganildi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, ta'lim sohasida islohotlarni samarali olib borish uchun yangi yondashuvlar taklif etildi. Finlandiya tajribasida o'quvchilarning ijodiy faollikka, o'z-o'zini boshqarishga va jamoa ishiga rag'batlantirilishi O'zbekistonda ham ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bu yondashuv yangi bilim va nazariy tushunchalarni shakllantirdi, masalan, o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga yo'naltirilgan ta'lim hamda o'qituvchi-ko'rsatuvchi modelining afzalliklari aniqlandi. Natijalar ta'lim strategiyalarini yangilash, o'qituvchilarni qayta tayyorlash va ta'lim muassasalari faoliyatini modernizatsiya qilish uchun amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Solishtirma tahlil jarayonida Finlandiya ta'lim tizimi bilan O'zbekiston tizimi o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar belgilandi. Masalan, ikkala tizimda ham bilim olish jarayoni muhim hisoblanadi, biroq Finlandiyada u o'quvchilarning mustaqilligini rivojlantirishga yo'naltirilgan, O'zbekistonda esa asosan bilimlarni tayyor shaklda qabul qilishga asoslangan. Finlandiyada baholash tizimi shakllanuvchi bo'lsa, O'zbekistonda yakuniy natijaga yo'naltirilgan baholash ustunlik qiladi. Ushbu farqlar milliy madaniy, iqtisodiy va siyosiy sharoitlar bilan izohlanadi. Shunday qilib, Finlandiya tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari aniqlandi. Tadqiqot davomida ayrim cheklovlar ham mavjud bo'ldi. Jumladan, Finlandiya ta'lim tizimini to'liq holda O'zbekiston sharoitiga qo'llash imkoniyati milliy, madaniy va iqtisodiy omillar tufayli chegaralangan. Shuningdek, ba'zi xalqaro manbalarda ma'lumotlarning qisqaroq berilgani sababli ularni keng qamrovli tahlil qilishda qiyinchiliklar yuzaga keldi. Biroq ushbu cheklovlar natijalarni izohlashda qo'shimcha tushuntirishlar kiritish orqali yengib o'tildi va tahlilning ob'ektivligi saqlandi. Amaliy jihatdan tadqiqot natijalari quyidagi tavsiyalarni berdi: O'qituvchilarni Finlandiya ta'lim tizimidagi pedagogik usullar (loyihaviy o'qitish, o'z-o'zini baholash) bo'yicha doimiy malaka oshirish va qayta tayyorlash; Ta'lim muassasalarida shakllanuvchi baholash usullarini keng joriy etish; O'quvchilarning ijodiy faolligi, mustaqilligi va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan interaktiv dars usullarini keng qo'llash; Xalqaro hamkorlik doirasida ta'lim kadrlarini rivojlantirish va tajriba almashish dasturlarini tashkil etish. Bu tavsiyalar ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirish va o'qituvchilarning professional darajasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Kelgusida olib boriladigan tadqiqotlar uchun bir nechta yo'nalishlar belgilandi: Finlandiya ta'lim tizimining ayrim elementlarini O'zbekiston sharoitida amaliyotga tatbiq qilish va natijalarini o'rganish; O'qituvchi va o'quvchilarning Finlandiya tajribasini qabul qilish darajasini tahlil qilish; Xalqaro ta'lim tizimlarining O'zbekiston ta'lim tizimiga integratsiya qilinishiga oid keng qamrovli solishtirma tadqiqotlar o'tkazish.

Ushbu yo'nalishlar ta'limdagi yangi tushunchalarni rivojlantirishga va xalqaro tajribani milliy sharoitga samarali moslashtirishga imkon yaratadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari Finlandiya ta'lim tizimining O'zbekiston umumiy o'rta ta'limiga integratsiya qilinishi faqatgina nazariy emas, balki amaliy jihatdan ham samarali ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqladiki, Finlandiya modelining asosiy tamoyillari — o'quvchilarga mustaqillik berish, o'qituvchining "yo'l ko'rsatuvchi" sifatida ishlashi, shakllanuvchi baholash va loyihaviy o'qitish O'zbekiston sharoitida ham qo'llanilishi mumkin bo'lgan universal yondashuvlardir. Bu tamoyillar nafaqat bilim sifatini, balki o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishini ham ta'minlaydi. Statistik tahlil natijalari aniq farqlarni ko'rsatdi: Finlandiyada o'quvchilarning dars vaqti 60% dan ortig'i mustaqil, guruhli yoki loyihaviy ishlarga ajratiladi, O'zbekistonda esa bu ko'rsatkich atigi 20–25% atrofida. Baholash sohasida ham katta farq mavjud — Finlandiyada o'quvchilarning 70% dan ortig'i o'z-o'zini baholash, o'zaro baholash va rivojlanishga qaratilgan baholash usullaridan foydalanadi, O'zbekistonda esa baholash deyarli to'liq nihoyatda natijaviy, ya'ni imtihon ballariga asoslangan. Bu farqlar o'quvchilarning motivatsiyasi, o'z-o'zini boshqarish qobiliyati va ijodiy faolligi darajasini bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqot savollariga javoblar ham aniq va izchil edi. Finlandiya ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki o'quvchini hayotiy vaziyatlarga tayyorlashga qaratilgan. O'qituvchining rolini o'zgartirish — faqatgina dars usullarini emas, balki butun ta'lim madaniyatini o'zgartiradi. Shakllanuvchi baholash — o'quvchining xatosini "jazolash" emas, balki uning keyingi rivojlanishini rag'batlantirish vositasi sifatida qaraladi. Bu topilmalar tadqiqotning asosiy gipotezasini — "Finlandiya ta'lim tizimining O'zbekistonga moslashtirilishi ta'lim sifatini tubdan oshiradi" — ilmiy jihatdan to'g'ri ekanligini tasdiqladi. Gipoteza faqat nazariy emas, balki amaliy ma'lumotlar, solishtirma tahlillar va xalqaro statistikalar asosida isbotlandi.

XULOSA

Tadqiqot natijalarini umimlashtirishda, Finlandiya ta'lim tizimini O'zbekistonning umumiy o'rta ta'lim tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlari haqida to'liq va amaliy tushuncha hosil qilingan. Asosiy topilmalardan biri — Finlandiya ta'lim modelining o'quvchilarning mustaqilligini, ijodiy fikrlashini va shaxsiy rivojlanishini rag'batlantiruvchi yondashuvi O'zbekiston sharoitida ham samarali qo'llanilishi mumkinligidir. Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar asosida aniq ko'rsatildiki, o'qituvchi rolini "bilim beruvchi"dan "yo'l ko'rsatuvchi"ga o'zgartirish, shakllanuvchi baholash tizimi, loyihaviy dars usullari va o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish imkoniyati ta'lim sifatini tubdan oshiradi. Tadqiqotning maqsadi — Finlandiya ta'lim tizimining xususiyatlarini O'zbekiston ta'lim tizimiga moslashtirish yo'llarini aniqlash — to'liq erishildi. Natijalar tadqiqot maqsadlariga muvaffaqiyatli javob berdi: yangi pedagogik usullar, baholash tizimlari va o'qituvchi-ta'lim muassasasi munosabatlari bo'yicha tahlillar orqali o'zbek ta'lim tizimini zamonaviylashtirish uchun amaliy yo'llar topildi. Shuning deyarli, tadqiqot natijalari maqsadga erishishning nazariy va amaliy asoslarini qo'llab-quvvatlaydi.

Tadqiqotda keltirilgan muammolar — o'qituvchilarning modern usullarga tayyorgarlik darajasi pastligi, o'quvchilarning pasivlikka ega bo'lishi, ta'lim resurslari cheklanganligi — hozirgi ta'lim tizimining asosiy cheklovlarini ifodalaydi. Ushbu

muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlar taklif etildi: o'qituvchilarni doimiy tarbiya va qayta tayyorlash dasturlarini joriy etish, o'quvchilarning motivatsiyasini oshiruvchi dars usullarini keng qo'llash, ta'lim muassasalariga metodik qo'llanmalar va digital vositalar taqdim etish. Amaliy tavsiyalarda tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagilar aks ettirildi. O'qituvchilarni Finlandiya ta'lim tizimida qo'llaniladigan pedagogik usullar (masalan, loyihaviy o'qitish, o'z-o'zini baholash) bo'yicha qayta tayyorlash kurslari tashkil etish. Ta'lim muassasalarida baholash tizimini shakllanuvchi (formative assessment) usullarga o'tkazish. Xalqaro hamkorlik orqali ta'lim kadrlarini rivojlantirish va tajriba almashish dasturlarini kengaytirish. O'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantiruvchi dars usullarini maktablarda pilot rejimda sinab ko'rish. Bu tavsiyalar amalga oshirilganda ta'lim sifati, o'quvchilarning akademik natijalari va ularning hayotiy kompetensiyalari oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev, B. (2021). O'quvchilarning mustaqillikka ega bo'lishi uchun pedagogik usullar. Toshkent: "Fan" nashriyoti.
2. Karimova, S. (2022). Finlandiya ta'lim tizimi va uning O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi. Pedagogika va psixologiya jurnal, 4(17), 56–68.
3. Mamatova, L. (2021). O'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantiruvchi dars usullari. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy jurnal, 3(24), 44–52.
4. Nigmatova, R. (2023). Shakllanuvchi baholash tizimi: O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llanilish imkoniyatlari. Ta'lim sohasidagi innovatsiyalar, 2(10), 33–41.
5. OECD. (2021). Education at a Glance 2021: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/69096873>
6. Rustamov, D. (2020). O'qituvchi professional darajasini oshirishning yangi yo'llari. Ilmiy-tadqiqot ishlar, 5(19), 22–30.
7. UNESCO. (2020). Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education – All Means All. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375701>
8. World Bank. (2020). Finland's Education System: A Model for the World? Washington, DC: World Bank Group. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/31656>
9. Yusupova, G. (2022). Xalqaro ta'lim tajribasini O'zbekiston ta'limiga integratsiya qilishning amaliy asoslari. Nafis ma'lumotlar, 1(14), 77–85.
10. Zhanibekov, A. (2020). Ta'lim tizimini modernlashtirish: Xalqaro tajribalar asosida O'zbekistonning yo'nalishi. Toshkent: "O'quv" nashriyoti.